

χαια σύμβολα πληροῦν νῦν μετὰ περιεχομένου ἐκ τῶν ἰδίων αὐτῶν βιώσεων ἀντλούμενου. Ὅπισθεν τῆς φράσεως ζητοῦν καὶ εὐρίσκουν τὸ οὐδέποτε πλήρως ἐκφρασθὲν καὶ ἀνέκφραστον θρησκευτικὸν νόημα. Μιᾶ λέξει, τῶρα μόλις ἐπιτυγχάνεται ὅ,τι ἐπεχειρήθη κατὰ τὴν πρώτην περίοδον.

Ἡ τελευταία φάσις τῆς ἐξελίξεως, ὁ ὄριμος βίος, ἐκβαίνει τῶν ὀρίων τῆς πραγματείας ἡμῶν. Τοῦτο μόνον σημειοῦμεν, ὅτι ἡ ἐναρξίς αὐτοῦ ἐξαγγέλλεται καὶ ἐνταῦθα, ὡς πανταχοῦ, διὰ κατευνασμῶν καὶ συγκεντρώσεως κατ' ὀλίγον ἐμφανιζομένων. Καὶ αὐταὶ αἱ παντελῶς εὐσεβεῖς φύσεις ἀποβάλλουν τῶρα τὴν φλόγα καὶ τὸ πυρετώδες τῶν θρησκευτικῶν αἰσθημάτων. Ἐννοεῖται ὅτι διὰ τούτου οὐδέποτε σχεδὸν κατορθοῦται ἐπὶ τοῦ θρησκευτικοῦ ἀκριβῶς πεδίου ὀριστικὴ κατάστασις ἰσορροπίας. Βραδύτερον ἔρχονται νέα καταιγίδες, αἱ ὁποῖαι ἐνεργοῦν μὲν ἐνίοτε ὡς ἐπακόλουθα τῶν πρώτων ἐκείνων χρόνων τῆς ὀρμῆς καὶ τοῦ ὠθισμοῦ, ἀλλ' ἐνίοτε σημαίνουν αὐτὸ τοῦτο νέας ἐποχάς. Εἰς οὐδένα ἐδόθη νὰ εἶναι παντελῶς ὄριμος. Ἐν τῇ ἀμοιβαίᾳ ἀναστροφῇ πρὸς τὰ ὕψιστα ἐκεῖνα μυστήρια ἀξάνομεθα αἰεὶ μᾶλλον, καὶ αὐτὸ δὲ ἀκόμη τὸ γῆρας, τὸ ὁποῖον δυσκόλως κομίζει νέα ζωικὰ ἐλατήρια, δύναται νὰ διανοίξῃ ἐνταῦθα νέα, τέως ἀφάνταστα βᾶθη. Ἄλλως τε ἡ θρησκεία εἶναι ἡ αἰωνία συνοδεία, ἡ ὁποία μεταβάλλεται μετὰ τῆς μελωδίας τοῦ ἐνεργοῦ ἡμῶν βίου. Ἡ, ἵνα διατυπώσωμεν καλύτερον τὸ πρᾶγμα, ἐν αὐτῇ ἐνυπάρχει αἰωνία κίνησις, ἡ ὁποία παράγεται ἐκ τῆς ἐντάσεως τῆς μεταξὺ τῶν μεταλασσομένων ἐλατηρίων τῆς ὑπάρξεως ἡμῶν καὶ τοῦ θεοῦ, ὅπερ ἀκίνητεῖ μὲν καθ' ἑαυτό, ἀλλ' εἰς τὸν πόθον ἡμῶν ἐμφανίζεται ἄλλοτε ἐγγύτερον καὶ ἄλλοτε ἀπώτερον, ἄλλοτε ὑπὸ τοῦτο καὶ ἄλλοτε ὑπ' ἐκεῖνο τὸ ἔνδυμα. Οὕτω μεταβάλλεται καὶ αὐξάνει ὁ θεὸς ἐντὸς ἡμῶν. Ἄλλ' οὗτος ὑπὸ πάσας αὐτοῦ τὰς μορφὰς εἶναι μόνον ἡ ἀνταύγεια τοῦ αἰωνίου πνεύματος, ὅπερ κατοικεῖ ἐν ἀπροσίτῳ φωτί.

Β. Τὰ φαινόμενα τῆς θρησκευτικῆς ἐξελίξεως μεταβάλλονται πῶς, ὅταν τὸ θρησκευτικὸν περιβάλλον δὲν εἶναι τάσων μετρίως θερμὸν ὅσον ὁ στερεῶς ἐν τοῖς κοσμικοῖς συγκεκριμένους φιλελεύθερος προτεστάντισμός τῆς Γερμανίας. Οἱ κύκλοι, οἱ ὁποῖοι ἔχουν διαρκῶς ἐστραμμένην τὴν προσοχὴν πρὸς τὸν θρησκευτικὸν

βίον, ἀποτελοῦντα δι' αὐτοὺς τὸ κυριώτατον στοιχεῖον τοῦ συνόλου πολιτισμοῦ, παρέχουν θροῦς ἀξήσεως καὶ ἐξελίξεως διαφόρους τῆς ἀτόνου «θρησκευτικότητος τῆς Κυριακῆς», ἡ ὁποία παρέμεινεν ἀκόμη ὑφισταμένη μετὰ τὴν διαφώτισιν τοῦ 18ου καὶ τοῦ 19ου αἰῶνος. Δικαιοῦμεθα νὰ θεωρήσωμεν ὡς γενικῶς ἰσχυρὸν, ὅτι πᾶν θερμὸν θρησκευτικὸν περιβάλλον μεταθέτει τὴν ἐν αὐτῷ τελοῦσαν νεολαίαν εἰς τὴν αὐτὴν φλόγα, ἐὰν παραλλήλως πρὸς αὐτὸ δὲν ἐνεργοῦν ἄλλαι πνευματικαὶ κατευθύνσεις, ἀντιπροβάλλουσαι εἰς τὸν συγκεντρωμένον καὶ ἔντονον θρησκευτικὸν βίον τὴν εἰκόνα τοῦλάχιστον ἄλλων ἐνδεχομένων.

Αἱ ἐπιτάσεις αὗται, ὡς ὀνομάζομεν αὐτάς συγκρίνοντες πρὸς τὴν ἐν τῷ ἡμετέρῳ περιβάλλοντι κατάστασιν, ἐμφανίζονται ὑπὸ ποικίλας ἱστορικὰς μορφάς, καὶ δὴ καὶ ἐντὸς τῶν διαφορῶν ἐκκλησιῶν, συχνότατα δὲ ἐκ τοῖς κύκλοις τῶν αἱρέσεων, αἱ ὁποῖαι ἐγεννήθησαν τὸ πλεῖστον ἐκ τῆς ἀνάγκης πρὸς τὴν ἐπίτασιν ταύτην. Θὰ ἀρκεσθῶμεν ἐνταῦθα εἰς τὴν ὑποδήλωσιν τύπων τινῶν, οἱ ὁποῖοι ζοῦν καὶ ἐντὸς τοῦ περιβάλλοντος τοῦ καθ' ἡμᾶς πολιτισμοῦ.

Ἡ ὁρθοδοξία, τῆς ὁποίας ἡ θρησκευτικότης εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον προσκεκολλημένη εἰς τὰ καθωρισμένα θρησκευτικὰ δόγματα καὶ ἐπομένως εἰς ὠρισμένην ἱστορικὴν παράδοσιν, συναντᾷ, ὡς εἶναι εὐνόητον, παρὰ τοῖς νέοις, ἰσχυρὰν ἀντίστασιν. Τὸ ἱστορικῶς παραδεδομένον δὲν θεωροῦν ἀκόμη δι' αὐτὸ τοῦτο ἱερὸν οἱ νέοι. Τὸ ἐσχηματισμένον καὶ μορφοποιηθὲν δὲν συμφωνεῖ πρὸς τὸν κυματοῦμενον ἐτι ἐνδόμυχον αὐτῶν βίον. Τὸ ὑποχρεωτικὸν καὶ τὸ αὐθεντικὸν ἔχον ὑπισχνοῦνται μὲν ἀσφάλειαν καὶ βεβαιότητα, ἀλλὰ δὲν ἐπιτρέπουν ἴδιον χῶρον εἰς τὴν ἐξέλιξιν. Ἡ συνέπεια εἶναι ὅτι, εἰ μὴ τι ἄλλο, γίνεται ἀπόπειρα καταφυγῆς εἰς μᾶλλον ἐλευθέρας μορφάς· τοῦτο δὲ τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ ὁ θρησκευτικὸς βίος προσέλαβεν ἐκ τῶν προτέρων ἐξαιρετικὴν ἰσχύν διὰ τοῦ περιβάλλοντος. Ἡ πνευματικὴ ἐξέλιξις ἡ χωροῦσα μέσῳ τῆς ἀναζητήσεως τῶν ἀντιθέσεων οὐδὲ πρὸ τῶν ἀπολύτων νόμων ἀναχαιτίζεται. Ἀλλὰ δύνανται νὰ προέλθουν διάφορα ἀποτελέσματα· ῥοπή πρὸς τὰ ἐγκόσμια, καταποντισμὸς ἐντὸς ἀστηρίκτου σχετικότητος ἢ εὗρεσις καὶ ἀπόκτησις νέου τινὸς ἀπολύτου ἐπὶ ἄλλου πεδίου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐξακολουθεῖ συχνὰ νὰ ἀσκῆ ἐπίδρασιν τὸ γνῶρισμα τοῦ

ἀτέγκτου καὶ τῆς αὐστηρότητος, ἡ ὁποία ἐπεκράτει ἐν τῷ πνευματικῷ περιβάλλοντι τοῦ ἐφήβου. Δύναται τις καὶ ἑτερόδοξος γενόμενος νὰ διατηρῇ μέρος τοῦ ὀρθοδόξου πάθους τοῦ προτέρου βίου. Θεολόγοι, οἵτινες στρέφονται πρὸς τὴν φιλοσοφίαν, διατηροῦν ἔτι περιορισμούς, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν προβλημάτων αὐτῶν καὶ τῶν ἀρνήσεων.

Ἡ ὀρθοδοξία θεωρεῖ τὴν θρησκευτικὴν διδασκαλίαν ὡς τὸ οὐσιώδες. Ἀλλὰ τὴν ἐνεργητικότητα καὶ τὴν αὐστηρότητα τῆς ἐπόψεως δεικνύουν ἔτι μᾶλλον τὰ ἠθικὰ αἰτήματα. Ἡ νεολαία ἐπαναστατεῖ ἢ δὴ ἐναντίον τῆς τοιαύτης ἐξηρημένης ἠθικῆς, ἀφοῦ ἄλλως τε ὁ τρόπος τοῦ ζῆν, ὁ ἀπορρέων ἐκ τῆς νεότητος αὐτῆς, φέρει, ὡς εἶναι φυσικόν, πολὺ διάφορα μέτρα ἐν ἑαυτῷ. Εἰς ταῦτα προσθετέον τέλος ὅτι ἐκδήλως θρησκευτικὴ ἠθικὴ ῥέπει εἰς τὸ νὰ ἐξαίρη ἰδιαζόντως τὴν συμμετοχὴν τοῦ θεοῦ εἰς τὰς προσπαθείας ἡμῶν. Ἀλλ' οὐδὲν θρησκευτικὸν συναίσθημα ἔπρεπε νὰ εἶναι περισσότερο ἀπηλλαγμένον τῆς σκοπίμου μεσιτείας ὅσον τὸ τῆς χάριτος· ἡ νεολαία ῥέπει ἐν γένει πρὸς τὸ ἐρώτημα:

«Σὺ δὲν τὰ κατ' ὀρθωσες ὅλα
Καρδιά, ποῦ ἄγιασεν ἡ φλόγα;

Οὕτω λοιπὸν αἱ ἰσχυρότεροι ἀκριβῶς φύσεις εὐρίσκουν καὶ ἐνταῦθα ἀφορμὴν πρὸς μεγαλυτέρας ἐντάσεις· διότι πρέπει νὰ ἀντιμετωπίσουν ἀποφασιστικὴν ἔποψιν, ὅχι νωθρὰν δόξαν. Περισσότερον θὰ διατρίψωμεν περὶ τρίτην τινὰ μορφήν τῆς ἐνισχυμένης θρησκευτικότητος, περὶ τὸν εὐσεβιστικὸν καὶ τὸν μεθοδιστικὸν τύπον. Ἡ εὐσέβεια αὐτοῦ δὲν στηρίζεται μόνον ἐπὶ τοῦ συναισθήματος. Ἀλλ' ἐκ τοῦ μυστικοπαθοῦς μεταφυσικοῦ συνδέσμου, ἐκ τοῦ ὁποίου ἀνεπτύχθη κατ' ἀρχάς, δὲν ὑπελείφθη κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους εἰ μὴ λεπτή τις περὶ τὴν ψυχὴν μέριμνα, ἡ ὁποία ἐνδιαφέρεται μᾶλλον περὶ τοῦ θυμικοῦ καὶ τῶν ἐλαφροτάτων αὐτοῦ παραλλαγῶν ἢ περὶ τῆς διδασκαλίας καὶ τῶν ἠθικῶν αὐτῆς πορισμάτων. Ἐν ταῦτοις αἱ μεταβάσεις ἀπὸ τοῦ ἐνὸς εἰς τὸν ἄλλον τύπον εἶναι σχεδὸν ἀδιὰγνωστοί. Δικαιούμεθα νὰ ἰσχυρισθῶμεν γενικῶς ὅτι ἡ ἰσχυρὰ ροπή πρὸς τὴν αὐτοπαρρησίαν καὶ τὴν αὐτανάλυσιν, ἡ ὁποία εὐδο-

κιμειῖ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τοῦ πρὸς τὸν ἀτομισμὸν κλίνοντος καὶ συχνὰ τοῦτ' αὐτὸ ἐχθρικοῦ πρὸς τὴν ἐκκλησίαν τύπου τούτου τῆς εὐσεβείας, εἶναι εἰς τὴν ἐφηβικὴν ἡλικίαν οικειότερα τῆς δογματικῆς καὶ ἠθικῆς ὀρθοδοξίας. Εἰς τοὺς κύκλους τούτους ὀφείλομεν τὰς λεπτοτάτας περιγραφὰς παιδικῆς καὶ ἐφηβικῆς θρησκευτικότητος. Ὁ Κ. Ph. Moritz ἔδειξεν εἰς ἡμᾶς τὴν καθαρὰν περίπτωσιν εὐσεβιστοῦ παιδὸς ἐν τῷ αὐτοβιογραφικῷ αὐτοῦ μυθιστορηματι. Ὁ Jung Stilling ἐνδιαφέρεται περισσότερον περὶ τῶν ἐφηβικῶν χρόνων. Ἡ διὰ τῶν πηγῶν πιστουμένη ἱστορία τῆς ἐν τῇ «Ἀδελφότητι» ζωῆς τοῦ Schleiermacher καὶ τοῦ Brinckmann, τὴν ὁποίαν ἐφιλοτέχνησεν ὁ Meyer, ἀποτελεῖ πλουσίαν πηγὴν διὰ τὴν ἐφηβικὴν ψυχολογίαν, τὴν πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην ρέπουσαν ὡσαύτως αἱ ὑπὸ τοῦ Goethe χρησιμοποιηθεῖσαι «ἐξομολογήσεις μιᾶς ὡραίας ψυχῆς». Τέλος ἀξίζει νὰ ἀναφέρωμεν ἐνταῦθα τὸ περὶ τοὺς Χερνχούτους διατρίβον μυθιστόρημα τοῦ H. A. Krüger «Gottfried Kämpfer». Ἄλλ' ἐνταῦθα πρέπει νὰ ἀφήσωμεν κατὰ μέρος, ὅσον εἶναι τοῦτο δυνατόν, ὅσα κατάγονται ἐκ τοῦ χρόνου καὶ τοῦ τόπου, ἐν τοῖς ὁποίοις ἀνεφάνησαν. Ὑπολείπεται τότε οὐσιῶδές τι στοιχεῖον, τὸ ὁποῖον ἀναφαίνεται ἐξαιρέτως συχνὰ κατὰ τὴν θρησκευτικὴν ἐξέλιξιν τοῦ τύπου τούτου, ἀλλὰ καὶ ἀσκει ῥοπήν ἐν τῇ ἠθικῶν χαρακτῆρα φεροῦσῃ μυστικοπαθειᾷ πασῶν τῶν ἐποχῶν· τοῦτο εἶναι τὸ φαινόμενον ἀφυπνίσεως καὶ ἐπιστροφῆς, ἐντελῶς αἰφνιδίως καὶ δὴ στιγμιαίως, διὰ τὴν συνειδησιν τοῦ λαμβάνοντος πεῖραν αὐτῆς. Κατ' ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις πρόκειται περὶ ἀποτόμου ἐμφάνισεως τοῦ βαθυτάτου νοήματος τῆς ζωῆς καὶ τῆς βαθυτάτης ζώνης τῆς προσωπικότητος, διαρρηγνυούσης τὴν περὶ τὰ ἐγκόσμια ἢ καὶ τὰ σαρκικὰ ἐνδιαφερομένην ἐπιφάνειαν. Ἡ κατὰ θεῖαν χάριν ἐμφάνισις αὕτη ἔχει κατὰ τὸ πλεῖστον παρασκευασθῆ δι' ἀσκήσεως, μετανοίας, θρησκευτικῆς αὐταγωγῆς καὶ αὐτοπαρατηρησίας τῆς ψυχῆς. Ἡ θρησκευτικὴ ὁμῶς ἐρμηνεία αὐτῆς ἀποδίδει αὐτὴν εἰς τὴν ἀμεσσοῦ ἐπενέργειαν τοῦ θεοῦ, μετὰ ταύτης μόνον τῆς διαφορᾶς ὅτι, ὅταν μὲν πρόκειται περὶ τῆς ἀφυπνίσεως ἀναβλύζει ἐκ τῶν ἐνδον καὶ κατὰ τοῦτο αὐθορμήτως, ἐνῶ ὅταν πρόκειται περὶ τῆς ἐπιστροφῆς νοεῖται ὡς προκαλουμένη διὰ τῶν θρησκευτικῶν ἐπι-

δράσεων τοῦ περιβάλλοντος, εἴτε ὀφείλονται αὐταὶ εἰς ἄτομα εἴτε εἰς τὴν κοινότητα.

Αἱ εὐρύταται ἐρευνᾶι τῶν φαινομένων τούτων ὀφείλονται εἰς τοὺς Ἀμερικανοὺς ψυχολόγους: τὸν William James, τὸν Stanley Hall καὶ ἰδίᾳ τὸν Starbuck. Οὐδεμία χωρεῖ ἀμφισβήτησις, ὅτι ὁ θρησκευτικὸς βίος τῆς βορείου Ἀμερικῆς, ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχει ἐν αὐτῇ ἐθνικῇ ἐκκλησίᾳ καὶ ἐπειδὴ ὑπερέχει ὁ τύπος τῶν αἰρέσεων, ἦτο εἰς θέσιν νὰ παράσχη εἰς τὰς ψυχολογικὰς ταύτας παρατηρήσεις ὑλικὸν πλουσιώτερον ἐκείνου, ὅπερ ἔχομεν εἰς τὴν διάθεσιν ἡμῶν ἐν τῇ σημερινῇ Γερμανίᾳ.

Ὁ Starbuck ἠρεύνησε τῇ βοήθειᾳ τῆς ἐν Ἀμερικῇ συνήθους μεθόδου τῶν ἐρωτηματολογίων 1265 περιπτώσεις (1011 ἀναφερομένας εἰς μείρακας καὶ 154 εἰς κοράσια), ἵνα ἐξακριβώσῃ τὴν ἡλικίαν, καθ' ἣν ἐμφανίζεται τὸ φαινόμενον τῆς ἐπιστροφῆς. Περὶ τῶν θρησκευτικῶν κύκλων, οἵτινες σχετίζονται πρὸς τὸ φαινόμενον, δὲν μανθάνομεν ὅσα θὰ ἦτο ἀνάγκη νὰ γνωρίζωμεν. Προβάλλεται μόνον ἡ διαβεβαίωσις ὅτι «καὶ ἀπαντήσεις οὐδεμίαν ἐδεικνυον προτίμησιν τῆς ἐκκλησίας, εἰ καὶ τὸ πλεῖστον τῶν ἐξετασθέντων ἦσαν μεθοδισταί». Πρὸς τὴν γενικωτέραν ἐρευναν φαινομένων ἀναγομένων εἰς τὴν ψυχολογίαν τῆς θρησκείας, τὰ ὁποῖα ὁ Starbuck περιλαμβάνει ὑπὸ τὸν ἀόριστον ἀθροιστικὸν τίτλον «Ἐπιστροφή», ἐχρησιμοποιήθησαν 192 περιπτώσεις (120 ἀναφερόμεναι εἰς ἄρρενας καὶ 72 εἰς θήλεις ἐφήβους). Ὅλοι σχεδὸν οἱ ἐρωτηθέντες ἦσαν διαμαρτυρούμενοι. Ὑπερίσχυον καὶ ἐνταῦθα οἱ μεθοδισταί· πλὴν δὲ τούτων περιλαμβάνοντο καὶ κοινοτισταὶ Kongregationisten, βαπτισταί, πρεσβυτεριανοί, ἐπισκοπτιανοί, κουάκεροι καὶ μέλη τῆς «χριστιανικῆς ἐκκλησίας», εἰς διαφόρους ἐθνικότητας ἀνήκοντες.

Τὰ κυριώτερα πορίσματα εἶναι τὰ ἑξῆς:

Ἡ «ἐπιστροφή» ἐμφανίζεται σχεδὸν ἀποκλειστικῶς κατὰ τὴν μεταξὺ τοῦ 10ου καὶ 25ου ἔτους ἡλικίαν. Καὶ δὴ ἡ καμπύλη, ἣ δεικνύουσα τὴν συχνότητα, ἐμφανίζει τὸ μέγιστον αὐτῆς ὕψος παρὰ μὲν τοῖς κορασίοις περὶ τὸ 13ον καὶ 16ον ἔτος, μικρότερον δὲ κατὰ τὸ 18ον· παρὰ δὲ τοῖς μείραξιν περὶ τὸ 16ον ἔτος· δύο μικρότεραι καμπύλαι σημειοῦνται περὶ τὸ 12ον καὶ τὸ 18-19 ἔτος. Ὁ Star-

buok διακριβοῖ πρὸς τούτοις ὅτι οἱ ἀριθμοὶ οὗτοι σημαίνουν τὰ χρονικά σημεῖα, τὰ κείμενα ἀμέσως π ρ ὀ τῆς φυσιολογικῆς ἡβης καὶ ἀμέσως με τ' αὐτήν. Τὰ χρονικά σημεῖα τῶν δύο φαινομένων δὲν συμπίπτουν, ἀλλὰ ἀσυμπληρώνουν ἄλληλα». Ἐντεῦθεν συμπεραίνει ὁ Starbuck ὅτι ὑφίσταται κατ' ἀνάγκην σύνδεσμος μεταξὺ τῆς γενετησίου ἐξελιξέως καὶ τῆς θρησκευτικῆς. Τὴν προτερότητα τῆς ἀνακαλύψεως ταύτης διημφεσβήτησεν ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ ὁ Stanley Hall, ὅστις καὶ προβάλλει δώδεκα ἀξιώματα ἀποδεικνύοντα τὴν συγγένειαν τοῦ γενετησίου ἔρωτος πρὸς τὸν θρησκευτικὸν βίον. Αἱ τὴν συχνότητα παριστῶσαι καμπύλαι τῆς αὐθορμητοῦ ἐξελιξέως ἀκολουθοῦν πορείαν παραπλησίαν πρὸς τὰς καμπύλας τῆς ἐπιστροφῆς.

Ὁ Starbuck ἀπαριθμεῖ ὡς φαινόμενα προπαρασκευάζοντα τὴν ἐπιστροφήν τὰ ἐξῆς: Τὸν φόβον καὶ ἄλλα ἐγωκεντρικὰ ἐλατήρια, φιλόλληλα, ἠθικὰ ἰδανικά, τύψεις τῆς συνειδήσεως καὶ συναίσθησιν ἀμαρτημάτων, ἐπιδοκιμασίαν τῆς θρησκευτικῆς διδασκαλίας, παράδειγμα καὶ μίμησιν, κοινωνικὴν πίεσιν κ.τ.λ. Ἰσχυρίζεται δὲ ὅτι μετὰ τὴν ἐπιστροφήν ὑπάρχει νέα, ἐξηρημένη προσωπικότης καὶ εὐρύτερον Ἐγώ, συναίσθημα ἀναγεννήσεως καὶ συνείδησις τοῦ καινοῦ. Ἡ βαθμιαία ἀποτελέσεις τοῦ νέου τούτου ἀνθρώπου προπαρασκευάζεται κατ' ἀνάγκην ὑπὸ τὸ κατώφλιον τῆς συνειδήσεως, «subliminal». Ἄλλ' ὁμοίως δὲν διστάζει ἐν τέλει ὁ Starbuck νὰ ἐξηγήσῃ τὸ φαινόμενον ὅλως φυσιολογικῶς, δεχόμενος ὅτι τὴν αἰτίαν αὐτοῦ ἔχει εἰς τὴν αὔξησην νέων νευρικῶν κυττάρων. Τὸ προπαρασκευαστικὸν στάδιον τῆς ἀφυπνίσεως ἀνάγει εἰς δύο κυρίους τύπους, δηλαδὴ εἰς συγκρούσεις καὶ ταλαντεύσεις ἀναγομένας εἰς τὴν ἠθικὴν πρᾶξιν (Storm and Stress), καὶ εἰς θεωρητικὰς ἀμφιβολίας (doubt).

Ἄλλ' ὁ Starbuck οὐδαμοῦ παρέχει δυστυχῶς εἰς ἡμᾶς συνεχῆ αὐτοβιογραφίαν θρησκευτικῆς ἐξελιξέως βαινούσης ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς αἰφνιδίας ἐπιστροφῆς ἢ ἀφυπνίσεως, ἀλλὰ διαμελίζει τὰς σχετικὰς ἐξομολογήσεις διὰ τῶν ἐπὶ μέρους ἐρωτημάτων αὐτοῦ. Ἄλλ' ἵνα παράσχω εἰκόνα τινὰ τῶν φαινομένων τούτων, παραθέτω περιγραφὰς τινὰς κεκτημένας τυπικὴν σημασίαν.

«Ἔιχον τὸ συναίσθημα ὅτι ἀφέθησαν αἱ ἁμαρτίαι μου καὶ πρώτην φοράν εἰς τὸν βίον μου ἠσθανόμην ἀληθινὴν χαρὰν, διότι παρευρισκόμην εἰς συγκέντρωσιν προσευχῆς. ἠσθανόμην ὅτι μὲ συνέδεε κοινὸν τι πρὸς τὰ μέλη τῆς κοινότητος, μετὰ τῶν ὁποίων ἀνεστρέφομην. Ἔχαιρον ὁμιλῶν μετ' αὐτῶν καὶ συνησθανόμην ἑμαυτῶν ἀγνὸν καὶ καθαρὸν ἐνώπιον τοῦ θεοῦ» (Δεκαπενταετῆς μεῖραξ). — «Ἐπὶ τέσσαρα ἔτη ἐπόθουν νὰ γίνω χριστιανή, ἀλλὰ δὲν κατώρθωνα νὰ ἀποκτήσω συναίσθημα ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν μου. Πρωτῶν τινά, ἐν ᾧ ἐκαθήμεν ἀναγινώσκουσα εἰς τὸ δωμάτιόν μου, ἐπεφάνη ἡ εἰρήνη καὶ μὲ κατέστησεν εὐτυχῆ» (Δεκατριετῆς κόρη). — «Ἄδυνατῶ νὰ εὐρω τώρα ἐξωτερικῶν αἰτίων τῆς ἐπιστροφῆς μου. Ἐπεθόμουν νὰ εἶμαι χριστιανὸς καὶ, χωρὶς πρὸς οὐδένα νὰ ὁμιλήσω περὶ τούτου, προσηυχόμην αἰτούμενος ἀφεσίν. Ἐπῆλθεν ἡ ἀνακούφισις ὡς συναίσθημα εἰρήνης καὶ συγγνώμης. Μοῦ ἐφάνη ὅτι τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἐγενήθη τὸ πρῶτον ἡ θρησκευτικῆ μου ζωῆ. Ἐνεφανίσθη ἄνευ οἰασθήποτε συμπράξεως ἐκ μέρους μου» (Δεκατετραετῆς μεῖραξ).

Πάντα ταῦτα εἶναι κατὰ τε τὴν μέθοδον καὶ τὴν νοοτροπίαν τόσον ἐκδήλως ἀμερικανικά, ὥστε εἶναι ἀδύνατον νὰ μεταφέρωμεν ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε τὰς τοιαύτας περιγραφὰς ἐπὶ τὰς παρ' ἡμῖν ἰσχυρούσας συνθήκας. Ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐπίστευον ὅτι ἐνταῦθα πρόκεινται φαινόμενα ἰδιάζοντα μόνον εἰς τὸν θρησκευτικὸν βίον τῆς Ἀμερικῆς καὶ ὅτι παρ' ἡμῖν κατὰ τοῦτο μόνον ὑπάρχουν ἀνάλογα πρὸς ἐκεῖνα φαινόμενα, τὸ μὲν καθ' ὅσον ἀπαντῶσι καὶ παρ' ἡμῖν μεταξὺ τῶν εὐσεβιστικῶν καὶ τῶν μεθοδιστικῶν κύκλων αἰφνίδια βιώσεις ἀναγεννήσεως, τὸ δὲ καθ' ὅσον καὶ καλλιεργοῦνται διὰ τοῦ θρησκευτικοῦ βίου τῆς κοινότητος. Καὶ οὐδεμία βεβαίως ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι αἱ μετάνοιαι τῶν μεθοδιστῶν καὶ ὅλη ἡ τεχνικὴ τῆς περὶ τὴν ψυχὴν μερίμνης, τῆς ἐπιστροφῆς τρίτων καὶ τῆς ἀφυπνίσεως, ἀσκοῦν ὑποβολὴν καὶ ἔχουν μεταδοτικὴν ἐνέργειαν, ἰδίᾳ ἐπὶ τῆς εἰς τοὺς κύκλους τούτους ἀνηκούσης νεολαίας.

Ὅ,τι προξενεῖ πάντοτε ἐντύπωσιν εἶναι τὸ γεγονός ὅτι μεταξὺ τῶν αἰρέσεων ἀκριβῶς ἐμφανίζονται λίαν αἰφνίδιοι, καταστροφῆς χαρακτῆρα φέροντες μετασχηματισμοὶ τῆς ἐφηβικῆς θρησκευτικότητος, ἐνῶ τούναντίον ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἡ θρησκευτικὴ αὐξήσις βαίνει κατὰ τὸ πλεῖστον ἡρέμα καὶ ἄνευ διακοπῆς. Ἡ διαφορὰ αὕτη ἐξηγεῖται ὀπωσδήποτε διὰ τῆς γενικῆς ἡμῶν ἀρχῆς, ὅτι δηλ. αἱ ἐκκλησίαι καλλιεργοῦν σημερινὸν περισσότερον τὸν τύπον τῆς μεμετρημένης, ἡσυχου καὶ ἐσχημα-

τισμένης εὐσεβείας, ἐν ᾧ ἐν ταῖς αἱρέσεσι τὰ πάντα ἀναβλύζουν ὑπὸ μορφήν πολὺ περισσώτερον πρῶτόγονον καὶ περισσώτερον θερμά, οὕτως, ὥστε ὁ θρησκευτικὸς κρατὴρ ἐκρήγνυται εὐκολώτερον καὶ πρακαλεῖ θρησκευτικούς κλονισμούς.

Ἄλλὰ βαθμηδὸν διέγνωσα ὅτι ἡ ἀρχὴ αὕτη τοῦ κοινοτικοῦ περιβάλλοντος δὲν δύναται νὰ εἶναι ὁ μόνος παράγων τῆς ἐσωτερικῆς κινήσεως καὶ πορείας τοῦ θρησκευτικοῦ βίου τῆς ψυχῆς. Ὁργανωμένοι βεβαίως ἐκκλησίαι μετὰ τοῦ «πολιτεύματος» αὐτῶν δὲν ἀσκοῦν ροπήν τόσον ἰσχυράν ὅσον αἱ «κοινοότητες», αἱ ὁποῖαι στηρίζονται ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ἀμοιβαίας θρησκευτικῆς διεγέρσεως καὶ τῆς ἐκκολάψεως τῆς θρησκευτικότητος καθόλου. Ἐπομένως ἢ μὲν μία μορφή τοῦ περιβάλλοντος εὐνοεῖ τὸν τύπον τῆς ἡρέμου θρησκευτικῆς ἐξελιξεως, ἐν ᾧ ἡ ἄλλη δημιουργεῖ συνθήκας καταλλήλους διὰ τὴν γένεσιν ἀκριβῶς καταστρεπτικῶν ἀνατροπῶν καὶ αἰφνιδίων ἐπιστροφῶν. Ἄλλὰ ταῦτα εἶναι μόνον «ἄροι». Αἱ ἀπότημοι ἐκκολάψεις καὶ ἐκρήξεις οὔτε μεταξὺ τῶν αἱρέσεων θὰ ἀνεφαίνοντο, ἐὰν τὴν βάσιν αὐτῶν δὲν εἶχον ἐν αὐτῇ τῇ κατασκευασματικῇ ὑφῇ καὶ ἐν ταῖς μορφαῖς τῆς ἐξελιξεως αὐτῆς τῆς ψυχῆς.

Οὕτως ἤχθην εἰς τὴν σκέψιν νὰ ζ η τ ἡ σ ω τὰ ἀντίστοιχα φαινόμενα—καὶ δὴ ἐν πρώτοις ὡς πρὸς τὴν ἐφηβικὴν ἡλικίαν—καὶ ἐκεῖ ὅπου δὲν καλλιεργοῦν αὐτὸ τοῦτο μεθοδικῶς τὰς τοιαύτας ἀποτόμους ἐκρήξεις. Τὸ συμπέρασμα ἦτο ὅτι ἀπὸ οὐδενὸς πολιτιστικοῦ περιβάλλοντος ἐλλείπουν. Μόνον ὅτι δὲν ἀναφαίνονται πάντοτε ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς ἀμέσου θρησκευτικῆς ἐκτιμήσεως καὶ ἐρμηνείας αὐτῶν. Τὸ μᾶλλον ἐνδιαφέρον ψυχολογικῶς εἶναι τοῦτο ἀκριβῶς, ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ ἐμφανίζωνται καὶ ἐντὸς σ υ ν δ ε σ μ ω ν ἐντελῶς ἐγκοσμίων, τ. ἔ. ὑπὸ τὴν μορφήν ἐκείνης τῆς «κοσμικῆς γενομένης θρησκευτικότητος». Διὰ τοῦ τρόπου τούτου ἡ σημασία αὐτῶν εὐρύνεται οὐσιωδῶς, διότι τώρα ἐμφανίζονται ὡς μορφαὶ τῆς ἐξελιξεως τῆς προσωπικότητος ἐν γένει. Καὶ ὁ Starbuck αὐτὸς ἐν τῷ 11 καὶ τῷ 21 κεφαλαίῳ τοῦ βιβλίου του ὁμιλεῖ ἐν τῷ πνεύματι τούτῳ. Ἔργον τοῦ ψυχολόγου εἶναι νὰ ἀνερευνᾷ τὰ τοιαῦτα φαινόμενα ἐντὸς ἐκείνων ἀκριβῶς τῶν ὄρων τοῦ περιβάλλοντος, οἱ ὁποῖοι δὲν ἔχουν ἐκδήλωσιν θρησκευτικὸν χαρακτήρα. Καὶ αὐτὸς ὁ λαμβάνων πείραν τῆς ἀναγεννήσεως (τῆς «vita nuova») δὲν συναι-

σθάνεται πάντοτε αὐτὴν ὡς φαινόμενον εἰδικῶς θρησκευτικόν. Ὑπάρχουν θρησκευτικαὶ ἀφυπνίσεις, τῶν ὁποίων ἡ ἐκδήλωσις ἢ οὐδόλως εἶναι θρησκευτικὴ ἢ οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν παραδεδομένην θρησκείαν, οὕσα ἐντελῶς ἐλευθέρα. Τοιαύτη ἀπότομος ἐκκόλαιψις ἦτο δ, τι πορευόμενος εἰς Vincennes ἐβίωσεν ὁ Rousseau, ὅστις ἄλλως τε ἐτέλει ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ρωμανικοῦ εὐσεβισμού. Ἡ πρὸς τὴν ἰδέαν ἔξαρσις, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ διὰ τὸν Fichte τὴν ἐναρξιν νέας περιόδου τοῦ κόσμου, ἀνήκει καὶ αὐτὴ εἰς τὸν τύπον τοῦτον τῆς βιώσεως. Τέλος καὶ τὰ σημαντικώτατα στοιχεῖα τοῦ παρ' ἡμῖν κ ι ν ἡ μ α τ ο ς τῆς νεολαίας, ἀκόμη καὶ τοῦ μὴ φέροντος ἐν στενωτέρᾳ ἐννοίᾳ θρησκευτικὸν χαρακτήρα, θὰ ἀποδειχθοῦν βραδύτερον ὡς ἀφυπνίσεις. Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον εἶναι δυνατὸν νὰ ἀφυπνισθῇ ἐντελῶς νέα αἰσθητικὴ βίωσις (Renaissance!), νέα ἐπιστημονικὴ ἰδέα, ὁ σοσιαλισμός, ἀκόμη δὲ καὶ ἀποφυγὴ τῶν οἰνοπνευματωδῶν. Πάντα δὲ ταῦτα τὰ φαινόμενα εἶναι τοσοῦτω μᾶλλον ἐκπληκτικὰ ἀπὸ ψυχολογικῆς ἐπόψεως, ὅσῳ περισσότερον ξένα εἶναι πρὸς πάντα θρησκευτικὸν Μεθοδισμόν. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον θὰ ἐπιστρέψωμεν εἰς τὸν περὶ αὐτῶν λόγον, ὅταν θὰ ὁμιλήσωμεν περὶ ἐκείνων τῶν θρησκευτικῶν ἐξελίξεων, αἱ ὁποῖαι τελοῦνται ἐν περιβάλλοντι ἐστερημένῳ συνειδητοῦ θρησκευτικοῦ διαφέροντος καὶ αἱ ὁποῖαι παραμένουν συχνὰ ἄνευ πάσης θεολογικῆς ἐρμηνείας (Κεφ. 14). Περὶ τοῦ τρίτου τούτου τύπου ποιούμεθα ἐν τοῖς ἐξῆς λόγον τὸ κατ' ἀρχὰς ὅλως γενικῶς.

Γ. Ἰνα περιγράψωμεν τὴν ἐπίδρασιν περιβάλλοντος ἀθρήσκου ἐν στενωτέρᾳ ἐννοίᾳ, ἢ ἀκριβέστερον ἀδιαφόρου ἢ καὶ ἐχθρικῶς πρὸς τὸν χριστιανισμόν διακειμένου, ἐπὶ τῆς πορείας τῆς θρησκευτικῆς ἐξελίξεως τῆς νεολαίας, ἐκλέγομεν, ὡς πρόχειρον ἱστορικὸν παράδειγμα, τοιούτους κύκλους, ἐν τοῖς ὁποίοις ἐπικρατεῖ οὐ μόνον πεφωτισμένη φιλοσοφικὴ ἐλευθεροφροσύνη, ἀλλ' ἐκδηλος ἀ θ ρ η σ κ ί α. Πιθανὸν δὲ καὶ νὰ ἐπικρατῇ κατὰ τὸ φαινόμενον μόνον. Διότι οὐδεὶς ἄνθρωπος εἶναι δυνατὸν νὰ ζῆσῃ ἄνευ ὑστάτου τινὸς ἀξιολογικοῦ προσανατολισμοῦ, ἐπομένως ἄνευ θρησκείας ἐν τῇ εὐρείᾳ ταύτῃ ἐννοίᾳ τῆς λέξεως. Θρησκευτικὴ ἀδιαφορία σημαίνει λοιπὸν ἐν πρώτοις δυσμένειαν κατὰ τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τῆς ὑπερβατικῆς αὐτοῦ κοσμοθεωρίας. Τὰς ὑστάτας ἀξίας τῆς ζωῆς δύνα-

ταί τις ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει νὰ ζητῆ καὶ νὰ εὐρίσκη ἀλλαχοῦ.

Μάλιστα ξένη πρὸς τὴν θρησκευτικὴν φαίνεται ὅτι εἶναι ἡ φυσιοκρατικὴ περὶ ἀξίας καὶ σκοποῦ τῆς ζωῆς θεωρία, τὴν ὁποίαν καλοῦμεν ὕλισμόν. Ἄλλὰ τί εἶναι ὁ ὕλισμὸς οὗτος;

Τὸν ὅρον δυνάμεθα νὰ χρησιμοποιήσωμεν πρὸς χαρακτηρισμὸν δύο λίαν διαφόρων φαινομένων· τοῦ ὕλισμοῦ ὡς πράξεως καὶ τοῦ ὕλισμοῦ ὡς θεωρίας. Ἡ φύσις τοῦ πρώτου θὰ συνίστατο εἰς σαρκικόν, πνεύματος κενόν, φιλήδονον βίον. "Ὅτι ὁ τρόπος οὗτος τῆς ὑπάρξεως δύναται νὰ ἀποβῆ εἰδὸς τι εὐαγγελίου καὶ ὁμολογίας πίστεως, ἐκφράζει συντόμως καὶ ἐπιτυχῶς ὁ λόγος τοῦ Λ ο υ θ ἦ ρ ο υ: «Θεὸς των εἶναι ἡ κοιλία των». "Ὅπου ἐπικρατοῦν χρηματιστηριακαὶ συνθῆκαι εἶναι δυνατὸν τὴν πραγματικὴν ἡδονὴν νὰ ἀντικαταστήσῃ ἡ φιλοχρηματία. Τότε γεννᾶται ἡ κοσμοθεωρία τοῦ Μαμμωνᾶ. Ἡ κατ' οὐσίαν ταύτισις αὐτῆς πρὸς τὴν κεφαλαιοκρατικὴν προέρχεται ἐκ κακῆς θελήσεως· δὲν δυνάμεθα ἕμωις νὰ ἀρνηθῶμεν ὅτι κεφαλαιοκρατικὴ οἰκονομικὴ μορφή ἄμοιρος πνεύματος καὶ ἀγάπης καὶ ξένη πρὸς πᾶσαν βαθυτέραν διέγερσιν ἐκφυλίζεται εἰς μαμμωνισμόν, ὡς ἐπίσης πᾶσα ἀποκλειστικὴ καὶ μονομερῆς ἀφοσίωσις εἰς τὴν λατρείαν τῆς ἰδίας ἡμῶν ἰδιοκτησίας ὀδηγεῖ κατ' ἀνάγκην εἰς τὸ τοιοῦτο φρόνημα. Ἐμφανίζεται ἐξ ἴσου παρ' ἐργοδόταις καὶ ἐργάταις πολιτισμοῦ τ ὅ σ ο ν ποικίλου· καὶ οἱ μὲν καὶ οἱ δὲ ζοῦν ἐντὸς τῶν χαμηλωμάτων τοῦ σαρκικῶς εὐαρέστου καὶ τοῦ τεχνικῶς ὠφελίμου, χωρὶς ποτὲ νὰ προβάλλουν τὸ βαθύτερον ἐρώτημα περὶ τοῦ σκοποῦ. Ἡ διαγωγὴ αὕτη εἶναι περισσότερον ἀξιοκατάκριτος προκειμένου περὶ ἀνθρώπων, ὅτινες εἶναι οἰκονομικῶς ἀνεξάρτητοι καὶ θὰ ἠδύναντο νὰ διάγουν βίον ὀλιγώτερον κενόν.

Ἐντέλως διάφορον πρᾶγμα εἶναι ὁ ὕλισμὸς ὡς θεωρία. Γεννᾶται ὑπὸ τὴν μονομερῆ ἐπίδρασιν τοῦ εἰς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας ἰδιάζοντος τρόπου τοῦ σκέπτεσθαι. Ἡ ἐπὶ τοὺς ἀνθρώπους δύναμις τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν θὰ ὀφείλεται πάντοτε εἰς τὸ γεγονὸς, ὅτι αὗται ὀρμῶνται ἀπὸ τοῦ εἰς τὰς αἰσθήσεις ληπτοῦ, τοῦ ἀάπτοῦ, καὶ ὅτι τὴν ὀρθότητα αὐτῶν πιστοποιοῦν διὰ τῶν τεχνικῶν ἀποτελεσμάτων, ἅπερ κατορθοῦνται ἐπὶ τῇ βάσει τῶν φυσικῶν γενώσεων. "Ὅσον πενιχρὰ καὶ πτωχὴ καὶ ἂν ὑποτεθῇ ὅτι εἶναι ἡ διὰ τὴν κοσμοθεωρίαν ὠφέλεια ταύτης, ἀληθές εἶναι ὅτι ἐπὶ τοῦ θρόνου ὑψοῦ-

ται ένταῦθα γ ν ὤ σ ι ς, κατά ταῦτο δὲ παραμένει ὁ ὕλισμός, καὶ αὐτός ὁ ἱστορικός, ἰ δ ε ο λ ο γ ί α, ὅσον παράδοξον καὶ ἄν φαίνεται τὸ πρᾶγμα. Ἡ λατρεία τῆς γνώσεως εἶναι ἡ κληρονομία τῆς διαφωτίσεως, ἡ ὁποία ἐξελιχθη ἐν Γαλλίᾳ καὶ Ἀγγλίᾳ εἰς ἐμπειροκρατικὴν θ ε τ ι κ ο φ ρ ο σ ὺ ν η ν. Τὸ ἰδανικὸν τῆς θετικοφροσύνης ταύτης εἶναι γνῶσις γεγονότων καὶ αἰτίων. Ἄλλ' ἐν αὐτῷ ἐνυπάρχει, ἐκ τῶν προτέρων, ὡς ἤδη ἐν τῇ διαφωτίσει, καὶ πρακτικὴ τις τάσις, κατὰ τὸ περίφημον λόγιον: *Savoir pour prénover, prénover pour régler*. Διὰ τῆς γνώσεως θέλουν νὰ διευθύνουν ὄχι μόνον τὴν φύσιν καὶ νὰ κρατοῦν αὐτῆς (οἰκονομικὴ τεχνικὴ), ἀλλὰ καὶ τὴν κοινωνίαν (κοινωνικὴ τεχνικὴ). Ἐκ τῆς διαγνώσεως δὲ ταύτης τῆς προκειμένης φυσικῆς, ψυχικῆς καὶ κοινωνικῆς πραγματικότητος προσδοκοῦν τὴν πλείστην εὐτυχίαν διὰ τε τὸν καθ' ἕκαστον ἄνθρωπον καὶ διὰ τὴν κοινωνίαν.

Ἡ νοοτροπία τῆς θετικοφροσύνης ἤσκησεν ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἰσχυράν ἐπίδρασιν καὶ ἐν Γερμανίᾳ, πρὸ πάντων ὑπὸ τὴν μορφήν ἐπαναστατικῶν κοινωνιολογικῶν ἰδεολογιῶν. Ἀπὸ 150 δὲ ἐτῶν ἡ θετικοφροσύνη αὕτη χρησιμεύει πρὸς συναγωγὴν σπουδαίων συνεπειῶν διὰ τὴν θρησκείαν καὶ τὴν κοσμοθεωρίαν. Τὴν ἐξέλιξιν τοῦ συνόλου πολιτισμοῦ ἐξετάζει ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς προόδου τῶν θετικῶν καὶ εἰς τὸν πρακτικὸν βίον χρησίμων ἐπιστημῶν. Ἡ περὶ τὴν ἱστορίαν φιλοσοφία τῆς θετικοφροσύνης κορυφοῦται εἰς τὸν γνωστὸν νόμον τῶν τριῶν σταδίων, κατὰ τὸν ὁποῖον ἡ πνευματικὴ πρᾶξις ὁδηγεῖ ἀπὸ τῆς περιόδου τῆς θεολογικῆς καὶ μυθικῆς διανοήσεως διὰ τοῦ σταδίου τῆς μεταφυσικῆς εἰς τὴν ὀριστικὴν ἐποχὴν τῆς θετικῆς καὶ πειραματικῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς ἐπὶ μέρους ἐπιστήμης. Ἡ ἐν τοιαύτῃ ἐννοίᾳ διαφώτισις νομίζουσιν ὅτι ἀποτελεῖ τὴν σωτηρίαν τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας.

Ἡ πρὸς τὴν παραδεδομένην θρησκείαν σχέσις εἶναι οὕτω σαφῆς· ἡ θρησκεία εἶναι ὑπερνικηθεῖσα ἐποψις, διότι ἀναφέρεται εἰς δῆθεν ὑπερβατικὸν κόσμον, διότι διατρίβει ἐντὸς τῆς ὁμίχλης μεταφυσικῶν ἐννοιῶν, καὶ διότι παραγνωρίζει τὰ πραγματικά καὶ ἐκ φυσικῶν ὄρων ἐξαρτώμενα γεγονότα τοῦ κοινωνικοῦ βίου.

Ἡ κοσμοθεωρία τοῦ ἐν τοῖς βιομηχανικοῖς κέντροις τῆς ἡπειρωτικῆς Εὐρώπης, καὶ ἰδίᾳ τῆς Γερμανίας, ἐργαζομένου προλετα-

ρίου εξαρτάται κατά τὸν ἥμισυ ἀπὸ τοῦ 1870-1920 αἰῶνα κατ' ἐξοχήν ἀπὸ τοῦ μαρξισμού, τοῦ ὁποῦ ἡ φιλοσοφία τῆς ἱστορίας κατάγεται ἀπὸ τοῦ 'Ε γ έ λ ο υ. Δὲν πρέπει ὁμως νὰ λησμονῶμεν ὅτι κατὰ τὴν περαιτέρω ἐξέλιξιν αὐτοῦ προσέλαβε καὶ δύο ἄλλας πνευματικὰς ροπὰς, τὸν ὕλισμὸν καὶ τὴν θετικοφροσύνην. Ὁ ὕλισμὸς τῶν ἐργατῶν φέρει ἰδιόμορφον χαρακτῆρα· δὲν στηρίζεται τόσον ἐπὶ ὑλιστικῆς ρυθμίσεως τοῦ πρακτικοῦ βίου, ὅσον πολὺ μᾶλλον ἐπὶ τρόπου τοῦ σκέπτεσθαι ὁρμωμένου ἀπὸ τῶν οἰκονομικῶν δεδομένων τῆς κοινωνίας καὶ συνδεδεμένου πρὸς τὴν δημῶδη περὶ ὕλης καὶ δυνάμεως θεωρίαν καὶ τὴν περὶ καταγωγῆς τοῦ ἀνθρώπου ὑπόθεσιν τῶν Darwin καὶ Haeckel. Πάντα ταῦτα συνεχόνται πάλιν στενωδὸς πρὸς τὴν θετικοφροσύνην, ἡ ὁποία φαίνεται ὅτι καθίστα ἄδυνατὴν πεφωτισμένην τινὰ τεχνικὴν συμβάλλουσαν εἰς τὴν κοινωνικὴν εὐτυχίαν. Ἐντεῦθεν ἡ πίστις εἰς τὸν «ἐπιστημονικόν» σοσιαλισμὸν καὶ εἰς τὴν εὐδαιμονίζουσαν δύναμιν τῆς ἐπιστήμης καθόλου.

Εἶναι ἀνάγκη νὰ γνωρίζωμεν τοὺς ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ πνεύματος ἐμφιλοχωροῦντας συνδέσμοις τούτους, διότι ἐπέδρασαν οὐσιωδῶς πρὸς ἀποτελέσιν τῆς πνευματικῆς ὑφῆς τῶν γερμανῶν διαμαρτυρομένων ἐργατῶν κατὰ τὴν μνημονευθεῖσαν περίοδον, χωρὶς βεβαίως νὰ κέκτηται ὁ καθ' ἕκαστον συνείδησιν τῆς καταγωγῆς ταύτης τῆς νοοτροπίας του. Καὶ αὐτὸς ὁ καλούμενος πεπαιδευμένος σπανίως ἔχει γνῶσιν τῆς ἱστορικῆς ἐξαρτήσεως τῶν γενικωτάτων ἐπόψεων τῆς νοήσεως αὐτοῦ· πολὺ δὲ ὀλιγώτερον ὁ ἐργάτης. Ἀναπνέουν ἀπλῶς τὰς ἐπιδράσεις ταύτας μετὰ τῆς καθημερινῆς πνευματικῆς ἀτμοσφαιρας. Ἐκ τῆς ἱστορίας δυνάμεθα νὰ νοήσωμεν διατὲ σκέπτεται οὕτω ἀκριβῶς ὁ ἐργάτης, ὅστις εἶναι ἐγκεκλεισμένος ἐντὸς τῆς οἰκονομικῆς κινήσεως, ἐντὸς τῆς νεωτέρας διὰ τῆς μηχανῆς παραγωγῆς καὶ τῶν ἐπιστημονικῶν βάσεων αὐτῆς. Ἀλλὰ θὰ ἠδύνατο νὰ σκέπτεται καὶ κατ' ἄλλον τρόπον καὶ θὰ σκεφθῆ ἴσως ταχέως ἄλλως, ἐὰν ἡ σύνολος κατάστασις τοῦ πολιτισμοῦ μεταβληθῆ. Διότι δὲν δικαιοῦμεθα νὰ προβῶμεν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε νὰ βεβαιώσωμεν ὅτι ἡ θρησκεία τοῦ ἐργάτου προέρχεται μόνον ἐκ τοῦ μαρξιστικοῦ ὕλισμοῦ καὶ ἐκ τῆς ἀξιοματικῆς ἐπιστημονικότητος αὐτοῦ, τῆς συνδεδεμένης πρὸς τὴν κοινωνιολογ-

γικήν θετικοφροσύνην. Τούναντίον ἡ ἔρευνα ἀκριβῶς τῆς ἐφηβικῆς
 μας καὶ εἰς ἄλλον τινὰ λίαν σπουδαῖον λόγον. Ὁ
 Günther Dehn, ὅστις ἠσχολήθη διεξοδικῶς περὶ τὴν σχέσιν τοῦ
 προλεταρίου, ἰδίᾳ δὲ τῆς προλεταριακῆς νεολαίας, πρὸς τὴν θρη-
 σκεῖαν καὶ τὴν ἐκκλησίαν, λέγει περὶ τοῦ ζητήματος τούτου τὰ
 ἑξῆς ἐν τῷ ὑπὸ τὸν τίτλον «Grosstadtjugend» βιβλίῳ του:

Διὰ τὸν παρατηρητὴν «τὸ κυρίως συγκινητικὸν δὲν εἶναι τὸ κατὰ τῆς
 θρησκείας καὶ τῆς ἐκκλησίας μῖσος, τὸ ὅποιον συναντᾷ ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, οὔτε
 ἡ περιπαθὴς ὁμολογία τῆς ἐλευθεροφροσύνης ἢ τῆς ἐπιστήμης, ἥτις μόνη ἀπο-
 λυτρῶναι, τὴν ὅποιαν ἀκούομεν ἐνδοτε παρὰ νοήμονος ἐργάτου. Ἀμφότερα
 ταῦτα ἐνεβλήθησαν εἰς αὐτοὺς ἔξωθεν, ὁ δὲ ἀριθμὸς τῶν μισούντων τὴν ἐκ-
 κλησίαν καὶ τῶν ἐλευθεροφρόνων αὐξάνει ἢ μειοῦται ἀναλόγως τῆς αὐξήσεως
 ἢ τῆς μειώσεως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀναγνωστῶν σοσιαλιστικῶν ἐφημερίδων
 καὶ φυλλαδίων. Ὅ,τι συγκινεῖ εἶναι ἡ π λ ῆ ρ ῆ ς ἀ π ὀ ρ ρ ι ψ ι ς τ ῆ ς
 θ ρ η σ κ ε ῖ α ς καὶ τ ῆ ς ἐ κ κ λ η σ ῖ α ς καὶ ἡ γνῶσις ὅτι αὕτη
 ἀποτελεῖ μέρος τῆς ψυχικῆς ὑποστάσεως τοῦ ἐργάτου. Ζῆ ἀνευ Θεοῦ. Τὰ
 θρησκευτικὰ ἐλατήρια ὠβελίσθησαν ἐκ τοῦ βίου του, στερεῖται πάσης
 κατανοήσεως αὐτῶν καὶ διαφέροντος πρὸς αὐτά. Ἡ ἀδιαφορία αὕτη προσ-
 δίδει εἰς τὴν ἐργατικὴν μάζαν τὸν ὅλως ἰδιάζοντα χαρακτήρα τῆς θρησκευ-
 τικῆς καταστάσεως αὐτῆς... Ὑπάρχουν βεβαίως καὶ μεταξὺ τῶν ἐργατῶν
 στοχαζόμενοι, γινώσται τοῦ Θεοῦ, ἀνθρωποὶ ἀπομακρυνόμενοι τοῦ χρι-
 στιανισμοῦ κατόπιν ἀγῶνων καὶ καταρτιζόντες ἰδίαν φιλοσοφίαν τῆς ζωῆς.
 Ἄλλ' οὗτοι ἐν συνόλῳ θεωρούμενοι ἀποτελοῦν σπανίας ἐξαιρέσεις. Ἡ ἀπὸ
 τοῦ παλαιοῦ ἀπαλλαγὴ εἶναι ἐν γένει πολὺ ἀποτομωτέρα καὶ φέρει χαρα-
 κτήρα ἐκρήξεως. Ἡ θρησκεία καὶ ἡ ἐκκλησία ἐξαφανίζονται διὰ μᾶς καὶ
 θεωρεῖται πολὺ φυσικὸν ὅτι ἡ ζωὴ λειτουργεῖ καὶ ἀνευ αὐτῶν. Οὐδέποτε
 ἠδυνήθην νὰ ἀνακαλύψω ἕχνη ὀδυνῆα ἀπομακρύνσεως ἀπὸ προσφιλῶν
 παραστάσεων τῶν παιδικῶν χρόνων».

Ὁ Dehn νομίζει ὅτι τὰ φαινόμενα ταῦτα δύνανται νὰ ἐξηγη-
 θοῦν ἐκ τῶν πραγματικῶν γεγονότων τοῦ βίου, τὸν ὅποιον εἶναι
 ἠναγκασμένοι νὰ διάγουν οἱ ἐργάται. Ἡ θρησκεία ἐνεπλάκη ὑπὸ τοὺς
 τροχοὺς τῶν οἰκονομικῶν συνθηκῶν καὶ ἔκτοτε δὲν ἀνέστη πλέον.
 Ἡ πολὺ μαρξικὸν χαρακτήρα φέρουσα ἐξήγησις αὕτη εἶναι ἀκριβῆς
 προκειμένου περὶ τῶν ἐργατῶν, ὡς ἄλλως τε ὁ Μαρξισμὸς ἐρμη-
 νεύει ὡς πρὸς οὐσιώδη σημεῖα ἐπιτυχῶς μίαν ἱστορικὴν περί-
 οδον, δηλ. τὴν ἰ δ ι κ ῆ ν τ ο υ. Ἀλλὰ τὰ ψυχικὰ μεσάζοντα, τὰ
 ὅποια ἤγαγον εἰς τὸ πόρισμα τοῦτο, δύνανται νὰ περιγραφοῦν

ἀκόμη ἀκριβέστερον, ἐὰν ὀρμηθῶμεν ἀπὸ τῆς ψυχολογίας τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας.

Τὸ πρῶτον στοιχεῖον ἀποτελεῖ φυσικὰ τὸ γεγονός, ὅτι ὁ νεαρὸς προλετάριος τῆς σήμερον ἀναπτύσσεται ἐντὸς πνευματικοῦ περιβάλλοντος, τὸ ὁποῖον διευκολύνει εἰς αὐτὸν ἀντιθρησκευτικὸν καὶ ἐχθρικὸν πρὸς τὴν ἐκκλησίαν φρόνημα. Αὐτὸς ὁ Günther Dehn παρέχει πρὸς πίστωσιν τούτου πλήθος ἐπὶ μέρους μαρτυριῶν ἐν τῷ νέῳ αὐτοῦ βιβλίῳ «Die religiöse Gedankenwelt der Proletariejugend». Ἐξετάζει ἐν αὐτῷ καὶ τὴν ἰδιαιτέραν πολιτικὴν καὶ ἐκκλησιαστικὴν κατάστασιν. Δύναμιν δὲν ἔχει μόνον ἡ σκέψις, ὅτι ὁ θεὸς καὶ ἡ θρησκεία ἔχουν σημασίαν μόνον διὰ τοὺς «πλουσίους», ἀλλὰ καὶ ἡ ἀντίληψις ὅτι ἡ προϋπάρχουσα διαμαρτυρομένη ἐκκλησία εἶναι στενωῶς συνδεδεμένη πρὸς τὸ ἀστικόν, ἐθνικὸν καὶ μοναρχικὸν φρόνημα, ὅτι συνεπῶς ἔχει διαρρυθμισθῆ κυρίως μόνον ἐκ πολιτικῶν λόγων καὶ χάριν τῆς ἀστικῆς τάξεως.

Ἄλλὰ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ παρίδωμεν δευτέρον τι οὐσιῶδες στοιχεῖον, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ ἀπλοῦν γεγονός τῆς ἐξελικτικῆς ψυχολογίας. Πρὸς γένεσιν καὶ ἀνάπτυξιν ἐνδομύχου θρησκευτικοῦ βίου ἀπαιτεῖται ἡσυχία καὶ συγκέντρωσις. Ἴσως καὶ οἱ νεαροὶ ἐργάται θὰ εἶχον ἰδιάζουσάν τινα θρησκείαν, ἐὰν ἀπέλαυον, ὡς οἱ καλυτέραν θέσιν ἔχοντες νέοι, τὴν ἡσυχίαν, ἣτις ἀπαιτεῖται ὅπως ἐξελιχθοῦν ἐσωτερικῶς. Ἀντὶ τούτου ἐξωθοῦνται ἐνωρὶς εἰς τὸν πραγματικὸν περὶ ὑπάρξεως ἀγῶνα. Δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀναπτυχθοῦν αἱ δυνάμεις τοῦ θυμικοῦ καὶ αἱ τὴν ψυχὴν εὐρύνουσαι δυνάμεις τῆς φαντασίας. Ἡ ψυχὴ δὲν χωρεῖ πέρα βραχείας τινὸς καὶ ἀθλίας ἀνθήσεως, ἐὰν καὶ αὕτη ἐμφανισθῆ. Διὰ νὰ ζητήσῃ τις καὶ νὰ εὕρῃ καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἡβης τὸν θεόν, εἶναι ἀνάγκη νὰ μείνῃ καὶ μίαν φορὰν μόνος μετὰ τοῦ θεοῦ του. Πότε εἶναι δυνατόν νὰ φθάσῃ εἰς τὴν περίοδον ταύτην τῆς εὐτυχοῦς ὀριμάσεως ὁ παῖς, ὁ ὁποῖος εἶναι ἠναγκασμένος νὰ εἰσέλθῃ ἐν ἡλικίᾳ 14 ἐτῶν εἰς τὴν βιοποριστικὴν ἐργασίαν, τὴν ξένην εἰς τὴν ψυχὴν του; Πλειστα, ἐνυπάρχοντα ἐν τῇ ψυχῇ, οὐδέποτε ἀναπτύσσονται. Φαίνεται δὲ ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀρθῇ ἡ στενότης αὕτη κατὰ τὰ ὕστερον ἔτη. Ἡ ἐκ τῶν ἐνδον ἀναβλύζουσα ἡβὴ καταπνίγεται, ἐξωθεν. Ἄλλ'

ἀμέσως θὰ καταδείξωμεν ὅτι καὶ ἐντὸς τῶν ψυχῶν τούτων ἐνυπάρχουν ὄρμαι καὶ διαθέσεις πρὸς τὴν θρησκείαν.

Ἄλλ' εἶναι πρῶτον ἀνάγκη νὰ μνημονεύσωμεν τὸ τρίτον στοιχείον, ὅπερ ἐξηγεῖ τὸν πρῶτον θρησκευτικὸν μαρασμόν· ἀπὸ τοῦ περιβάλλοντος τῶν προλεταρίων ἐφήβων ἐλλείπουν κατὰ κανόνα τὰ ζωὴν διεγείροντα πρόσωπα, τὰ ὁποῖα νὰ ἀναλάβουν αὐτοὺς μετὰ βαθείας καὶ φιλοστοργίου περὶ τὴν ψυχὴν των μερίμνης. Ἄλλὰ θρησκευτικὴ ζωὴ δὲν ἀναπτύσσεται τόσον διὰ τῶν βιβλίων καὶ διὰ τῆς διδασκαλίας, ὅσον διὰ τῆς ἐπιδράσεως ἀπτῶν καὶ ἐκ τοῦ σύγγυς ὁρατῶν θρησκευτικῶν προσωπικοτήτων, αἱ ὁποῖαι προσλαμβάνουν κατὰνοῦσαι τὸν ἔφηβον μετὰ τῆς παιδικῆς ἀκόμη χαρακτῆρα φερούσης ζητήσεως αὐτοῦ καὶ τῆς λανθανούσης ἐπιψυχικῆς αὐτοῦ ἀνθης. Ὑπάρχουν ἄνθρωποι δυνάμενοι νὰ ὀδηγήσουν εἰς ἀνοίξιν τὰς τοιαύτας ψυχάς· ἀλλ' εἶναι σπάνιοι, ὡς σπάνια εἶναι πανταχοῦ αἱ προνομιούχοι φύσεις. Εἶναι συγκινητικὸν νὰ ἀκούῃ τις πῶς οἱ «Halbstarcken» τοῦ Ἀμβούργου, οἱ ἀνέστιοι οὗτοι ἀλλήται τοῦ λιμένου καὶ τὰ «χαμένα κορμιά» προσῆλθον εἰς τὸν Clemens Schults ὡς τὸν «ἰδικόν των» πνευματικόν, ἵνα δεχθοῦν τὴν εὐλογίαν. Παρ' αὐτοῖς λοιπὸν πρέπει νὰ ὑπῆρχεν ἀκόμη θυρίς τις ἀνοικτὴ. Τὸ μυστήριον τῆς νεαρᾶς ψυχῆς εἶναι ἀπείρως μεγαλύτερον καὶ πλουσιώτερον τῶν ἰσχνῶν ἰδεῶν τῆς κοσμοθεωρίας τῶν μαρξιστῶν. Ἄλλὰ δὲν εἶναι ἀρκετὸν νὰ ὑπάρχη ἐν τῷ κόσμῳ τὸ «εὐαγγέλιον»· ἡ καλὴ ἀγγελία πρέπει καὶ νὰ εὐαγγελίζεται. Εὐαγγελισμὸς δὲ εἶναι τι πλεόν τῆς διδασκαλίας καὶ τοῦ κηρύγματος· προϋποθέτει ζωὴν καὶ ἀφυπνίζουσαν δύναμιν.

Διὰ νὰ ἀπαντήσωμεν εἰς τὸ ἐρώτημα ὁποῖός τις εἶναι ὁ θρησκευτικὸς βίος τῆς προλεταρικῆς νεολαίας τῶν γερμανικῶν μεγαλοπόλεων, δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἐρευνήσωμεν μόνον τὴν σχέσιν αὐτῆς πρὸς τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὸν ἐκκλησιαστικὸν χριστιανισμόν, ὡς ἔπραξεν ὁ Günther Dehn, ἀλλὰ πρέπει, εἰ δυνατόν, νὰ συμπεράνωμεν ἐκ τῆς πρακτικῆς αὐτῆς συμπεριφορᾶς εἰς ποῖον μέρος τῆς καρδίας αὐτῆς εἶναι ἐγκεκλεισμέναί αἱ ὑσταταί, τὴν ζωὴν πληροῦσαι ἀξίας αὐτῆς. Διότι ὑφίσταται μεγάλη διαφορὰ μετὰξὺ τῆς ἐσηματισμένης καὶ διατετυπωμένης θρησκείας καὶ τῆς ἀσχηματίστου ἐπι καὶ μὴ διατετυπωμένης θρησκείας τῆς κρυφίας ὁμολογίας, τὴν

ὅποιαν οὔτε αὐτὸς ὁ πρεσβεύων αὐτὴν διεσαφήνισεν ἀκόμη ἐν ἑαυτῷ.

Περὶ τῶν «γνωμῶν», τὰς ὁποίας ἔχει ἡ προλεταρική νεολαία περὶ τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ χριστιανισμοῦ, παρέχει ἡ ὑπὸ τῶν Günther Dehn καὶ Ernst Lau κοινῶς ἀναληφθεῖσα ἔρευνα πολὺ καλὴν εἰκόνα, εἰ καὶ ἡ μέθοδος δὲν εἶναι ἀδιάβλητος. Τὸ ὕλικόν συνελέγη πάλιν ἐξ ἐκθέσεων μαθητῶν σχολείων μετεκπαιδευσεως, εἰς τοὺς ὁποίους ἐδόθησαν ὡς θέματα ἀνά τρεῖς ἀσύνδετοι, ἀλλ' εὐκόλως εἰς ἑνωϊαν συναρμολογούμεναι ἐρεθιστικαὶ λέξεις (λ.χ. Θεὸς — βοήθεια — θάνατος, Θεὸς — προσευχή — φύσις, Θεὸς — ἐλευθερία — πατρίς). Ἐκαστος διαγινώσκει εὐκόλως ὅτι διὰ τοῦ τρόπου τούτου ἀναγκάζεται ἡ συνείδησις νὰ λάβῃ ἐντελῶς ὀρισμένην κατεύθυνσιν, τὴν ὅποιαν οὐδὲν ἴσως ἔχει ἐκ φύσεως· κατ' ἀνάγκην ἐμφανίζονται ἐνταῦθα, ὡς ἄλλως τε ἐν πάσῃ μαθητικῇ ἐκθέσει, πολλὰ «κατὰ παραγγελίαν ἐμπορεύματα», πολλοὶ κατὰ συνήθειαν τρόποι τοῦ λέγειν, πολλὴ κενολογία. Οὐδεὶς ἀνθρώπος, οὐδ' αὐτὸς ὁ ἔφηβος, εἶναι εἰς θέσιν νὰ καταγράψῃ ἐπὶ παραγγελίᾳ τὴ θρησκείαν, τὴν ὅποιαν πραγματικῶς πρεσβεύει. Καὶ αὐτὸς ὁ Dehn κατανοεῖ ἀρκετὰ τὸ σφαλερὸν τῆς μεθόδου του. Παραλείπει πολλὰς μαρτυρίας, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι φέρουν πολὺ σαφῆ τὴν σφραγίδα τῆς κατὰ παράδοσιν σχολικῆς ἐργασίας, τοῦ φιλολογικοῦ κλισέ, ἢ τῆς φαντασιακῆς ἐπιτηδεύσεως (σ. 27, σ. 60). Ἐν πάσῃ περιπτώσει αἱ 2400 ἐκθέσεις αὗται δὲν εἶναι ὅλως ἄχρηστοι.

Ἐν πρώτοις διδάσκουν τὸν βαθμὸν τῆς ἐξαρτήσεως τῆς νεολαίας ἐκ τῆς ἀβηεντίας τῶν γνωμῶν, τὰς ὁποίας ἀκούει καθ' ἑκάστην. Διότι δὲν σκέπτεται καθ' ἓν τρόπον σκέπτεται, ἀλλὰ καθ' ἓν τρόπον σκέπτεται «τις» ὡς προλετάριος. Ἐπομένως ἀπορρίπτεται καὶ ὁ χριστιανισμὸς καὶ πᾶσα ὑπερβατικὴ πίστις ὡς ἀστικὰ δημιουργήματα. Ἄλλ' ἡ εἰκὼν δὲν εἶναι τόσον πολὺ ἀρνητικὴ, ὡς περιγράφει αὐτὴν ὁ Dehn ἐν τῷ ἀνωτέρῳ παρατεθέντι χωρίῳ, τῆς «Grosstadtjugend» αὐτοῦ. Εἶναι μὲν εἰκὼν τῆς «διαλύσεως», τῆς «ἀποσυνθέσεως», ὡς λέγει, ἀλλ' ὅμως διεσώθησαν ἰσχυρὰ λείψανα τοῦ ἱστορικοῦ φαινομένου. Καὶ δὴ τὰ κατάλοιπα ταῦτα συνάπτονται κατὰ χαρακτηριστικὸν τρόπον πρὸς παναρχαίας θρη-